

THE RIGHTS OF THE ETHNIC COMMUNITIES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Arlinda Kadri Shahinovikj

FON University, Skopje, Republic of Macedonia

Kazime Sherifi

FON University, Skopje, Republic of Macedonia qazime.sherifi@fon.edu.mk

Abstract: In contemporary theoretical and practical terminology, the term "minority" encompasses wider attributes of communities and groups, such as cultural groups, groups of common descent, groups with a common history, language groups, etc. This means that in contemporary conditions there are several different minority groups, which are more freely and naturally manifest their peculiarities and identities.

Such a reality, on the international level, imposes an adequate legal cover of these peculiarities as the pirated right of individuals and groups.

The world is dominated by the view that the issue of ethnic rights and ethnic equality in the states is the main pillar, not only for the development of democracy and general progress, but also an important pillar for the preservation of internal and regional peace and security.

Keywords: minorities, international acts, international law.

ПРАВАТА НА ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Арлинда Кадри Шахиновиќ

ФОН Универзитет, Скопје, Република Македонија,

Казиме Шерифи

ФОН Универзитет, Скопје, Република Македонија, qazime.sherifi@fon.edu.mk

Абстракт: Во современата теоретска и практична терминологија поимот "малцинство" опфаќа пошироки атрибути на заедниците и групите, како што се - културните групи, групи со заедничко потекло, групи со заедничка историја, јазичните групи итн. Тоа значи дека во современите услови постојат повеќе различни малцински групи, кои се послободно и по природно ги манифестираат нивните особености и идентитети. Таквата реалност на меѓународен план наметнува по адекватно правно покривање на тие особености како природно право на поединците и групите.

Во светот доминира мнението дека прашањето на етничките права и етничката рамноправност во државите е главен столб, не само за развојот на демократијата и општиот напредок, туку и важен столб за зачувување на внатрешниот и регионален мир и безбедност.

Клучни зборови: малцинства, меѓународни акти, меѓународно право.

ЕТНИЧКИТЕ ПРАВА ВО СВЕТОТ

Прашањето на заштитата на малцинствата се појавува уште од Вестфалискиот мировен договор (1648), како заштита на верските малцинства. Подоцна, се повеќе се зборувало за националните малцинства (во етничка смисла). Заштитата на етничките малцинства во многу поизразена форма се јавува во 19 век, во ерата на силните национални движења за формирање на национални држави.²¹⁶ Меѓутоа формулата "една нација една држава" во практиката не можеше да биде реализирана во целосна смисла, па така дел од народите биле принудени да останат надвор од матичната држава и да продолжат да живеат во други држави.

Значи, прашањето на националните малцинства произлегува од судирот меѓу тогашните идеали за формирање на сопствена национална држава и територијалната реалност која често била етнички хетерогена. Тогаш малцинствата не поседувале меѓународен субјективитет, туку само одредена заштита во одделни средини.

---

²¹⁶ J. Andrassy, *Međunarodno pravo*, Zagreb 1987, str. 251-253.

Идејата за општата заштита на малцинствата се појавува во текот на првата светска војна како силна афирмација на стремежите за самоопределба на народите. Друштвото на народите, по прв пат воспоставува еден релативно целовит систем за заштитата на малцинствата. Но, негативната страна на овај систем била што тој во практиката не ги опфатил сите држави, туку само дел од нив (само за победените држави²¹⁷ или за новосоздадените држави)²¹⁸.

Лошите искуства од Друштвото на народите и новиот пристап кон решавањето на светските проблеми детерминирале нов систем кон заштитата на правата на малцинствата. Тој систем поаѓа од становиштето дека заштитата на правата на малцинствата треба да се одвива во рамките на општиот систем за заштитата на човековите права.²¹⁹ Но, многу брзо се увиде дека таквиот пристап не може да биде функционален, па се настојувала во неколку конвенции за одделни други области да се третира и прашањето на малцинствата (Конвенцијата за елиминирање на сите форми на расната дискриминација, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и повеќе други меѓународни документи од регионален и универзален карактер.

Во современата теоретска и практична терминологија со поимот "малцинство" се опфаќаат пошироки атрибути на заедниците и групите, како што се: културните групи, групи со заедничко потекло, групи со заедничка историја, јазичните групи итн. Тоа значи дека во современите услови постојат повеќе различни малцински групи, кои се слободно и по природно ги манифестираат нивните особености и идентитети. Таквата реалност на меѓународен план наметнува по адекватно правно покритие на тие особености како природно право на поединците и групите.

Заштитата на малцинските права свое место најде и кај бројни меѓународни организации - UNESCO, Специјализираните агенции на ОН, а значително на ова материја беше посветена и КЕБС - ОБСЕ.²²⁰ Но, мора да се наведе дека донесените документи на оваа последното во начело не претставуваат договорни обврски меѓу државите туку таквите препораки многу повеќе имаат морален и политички карактер.

Во поново време кај меѓународната заедница (а посебно во рамките на Европа) се повеќе созрева мислење дека потребата за заштитата на малцинствата е еден од главните прашања кој на директен начин се поврзува со потребата за зачувувањето на мирот и безбедноста во државите и во регионите. Балканскиот полуостров беше и продолжува да биде еклатантен пример за тоа. Од тие причини сега имаме нови и по авансирани меѓународни документи од општ и регионален карактер. Особено тука вреди да се спомнат:

- Декларацијата за правата на припадниците на етничките, верски и јазични малцинства,
- Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства и
- Европската Повелба за регионалните и малцинските јазици.

Начелно, на проблематиката на етничките права, Меѓународната заедница продолжува да и пристапува на начин што внимава на балансот меѓу принципот на суверената еднаквост на државите, принципот на немешање во внатрешните работи на државите и принципот на општите заеднички вредности преточени во континуирано унапредување на слободите и правата на човекот, а во овие рамки и на етничките права.

Меѓународната заедница и нејзините институционални структури се повеќе се фокусирани кон реалните и практичните имплементирања на постојните меѓународни норми во сферата на етничките права. Така што кај бројни меѓународни акти од ова материја се инсталирале институционализирани механизми за нивно практично и конкретно имплементирање. Според постојните меѓународни акти од правен карактер во сферата на етничките права, државите членки треба да се движат кон следниве три насоки:

---

²¹⁷ На Австрија, Унгарија, Бугарија и Турција со мировни договори им се дадени обврски за почитување на малцинските права.

²¹⁸ Обврска за почитување на правата на малцинствата се дадени и на Чекословакија, Полска, Грција, Романија, Кралството СХС итн.

²¹⁹ Види: В. Vukas, *Etnicke manjine i medjunarodni odnosi*, Zagreb, 1978.

²²⁰ Smilja Avramov, Milenko Kreća., *Medjunarodno javno pravo*, Beograd, 2003., str., 341.

- во нивните територии да ја иницираат и сочувваат рамноправноста меѓу сите етнички припадници без никаква дискриминација;²²¹
- да ги промовираат и толерираат културните диверзитети на етничките групи со почитување на нивните идентитети;
- да создадаат услови за развој на етничката кохезија, унапредувајќи го мирот и стабилноста внатре во државата и во регионот како целина.

Во демократскиот свет веќе подолг период, доминира општото мнение дека прашањето на етничките права и етничката рамноправност во државите е главен столб, не само за развојот на демократијата и општиот напредок во нивните општества, туку уште повеќе - тие се многу важен столб и за зачувување на внатрешниот и регионален мир и безбедност. Институциите и структурите на меѓународната заедница сметат дека меѓуетничките односи во светот се проблематика од круцијално значење - по прашањето на општиот развој, по зачувувањето на мирот и безбедноста, но и по општата демократската трансформација и приспособување на општествата и државите кон развојот и прогресот.

Во рамките на Обединетите нации повеќе години превладувало претходно изградениот став дека ова материја успешно може да се покрие со корпусот на колективните човекови права. Кога конечно почна да го напуштат таквиот став, уште од стартот се соочија со несогласувања околу дефинирањето на поимот "малцинство"²²² Требаше да поминаат многу години за да се усвои Декларацијата на ОН за правата на припадниците на етничките, верските и јазичните малцинства од 1992 година.²²³ Член 8(3) од овој документ ги упатува државите да ги превземат сите ефикасни мерки со цел *ефективно* да се имплементираат определбите од овој документ.

КЕБС - ОБСЕ (мисиите ХДМ), големо значење и посветија на проблематика на малцинските права и на меѓуетничката коекзистенција. Улогата на ова меѓународна организација видно се засили по смените на монистичките режими во Источна Европа. На Конференцијата за човечката димензија одржана во Копенхаген (1990), прашањето за положбата на малцинствата во една држава беше поставено како мерило за степенот на демократичност на таа држава. Овој документ како и Париската повелба за нова Европа, усвоена на состанокот на шефовите на државите истата година, се поврзуваат со политичките промени во Европа и распаѓањето на Источниот блок.

Кон меѓународната политика посветена на прашањето на решавање на меѓуетничките проблеми во светот и авансирањето на меѓуетничката толеранција се повеќе се вклучуваат и важни светски финансиски и трговски фактори како што се - Светската банка, ММФ, Светската трговска организација и други институции кои имаат силно влијание кај државите. Тука своја улога имаат и транснационалните корпоративни врски, регионалните форми за слободна трговија и други организациони облици, кои создаваат широк спектар на влијанија и дејствувања врз политиките на државите по сферата на меѓуетничките прашања. Со тоа истовремено се допринесува кон решавањето, не само на глобалните прашања од овај домен, туку и регионалните и поединечните меѓуетнички проблеми.

Меѓународната практика покажува дека од степенот на развој на меѓуетничките односи во една држава, зависи и формата и динамиката на решавање на многу важни проблеми во таа држава. Затоа потребно е оваа материја многу по содржински да се анализира од повеќе аспекти (и теоретски и практички), бидејќи во реалниот живот се покажа дека можните политички манипулации и

---

²²¹ Види: Alan Phillips & Allan Rosas, *The Universal Rights of Ethnic Minority II Edition*, 2004, *Remarque* Institute of the New York University, Charles Stewart Mott Fondation, Danish Center for Human Rights.

²²² Во Комисијата за правата на човекот имаше несогласување околу тоа дали за малцинство треба да се смета "недоминатна" група, бидејќи во практиката имаше случаи кога токму недоминантните групи ја држеа власта игнорирајќи го мнозинството (Јужна Африка).

²²³ Но, и по дваесет години од донесувањето на Декларацијата, сеуште не е донесено соодветна конвенција која би ги конкретизирала определбите од Декларацијата. Види: Dimitris Christopoulos, *La question de la protection des minorités dans un ordre public evropen* (Universite de Robert Schuman, Institut d'études politique, 1992).

инструментализации на овај сегмент создаваат големи проблеми, парализирајќи го севкупниот развој во државите, но истовремено загрозувајќи го мирот и безбедноста во државата и во поширокиот регион.²²⁴

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА (ПРАВНА РЕГУЛАТИВА)

Од формален аспект Република Македонија како мултиетничка и мултикултурна држава е обврзана од бројни меѓународни документи кои се однесуваат на правата на националните малцинства, етничките заедници, културните групи итн.²²⁵ Освен Европската конвенција за правата на човекот, бројните други важни меѓународни акти од ова област, Декларацијата на ОН за правата на припадниците на етничките, верските и јазичните малцинства од 1992 година, тука особено треба да се спомнуваат и двете важни акти донесени во рамките на Советот на Европа - Европската повелба за регионалните и малцинските јазици (1992) и Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства (1995).²²⁶ Исто така тука се и внатрешните норми (уставни и законски) кои се во континуиран развој кон повисоките стандарди. Меѓутоа, заедничкиот именител на целата ова надворешна и внатрешна правна регулатива, е слабата нивна имплементација во практиката и во реалниот живот. Кога кон ова би се додавал и слабиот институционален капацитет во државата, тогаш сосема логично можеме да констатираме дека институциите на системот и законите многу лесно можаат да се ставаат под партиска или лична капа, односно да се партизираат па дури и да се персонализираат.

МАНИПУЛАЦИЈА СО МЕЃУЕТНИЧКИТЕ ОДНОСИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Мултиетничката реалност во Република Македонија претставува плодна почва за политичка манипулација. Тоа се постигнува со поттикнување на национализам и национална омраза и нетрпеливост, првенствено со помош на партиската или групна контрола врз средствата за јавно информирање. Досегашната практика покажувала дека помалку или повеќе одделни структури од власта или од опозицијата во одредени околности конзумирале негативен национализам и религиозизам.²²⁷ Во Република Македонија бројни политички структури се склониле да манипулираат со меѓуетничките односи создавајќи негативна енергија, за да потоа таквата енергија како средство за борба за власт да ја пренасочат кон политичкиот противник со цел негово ослабување.

Факт е дека кај дел од етничките Македонци постои незадоволство поради нивни колективни перцепции дека Охридскиот Рамковниот договор е нормно го газирал принципот на рамноправност при вработувањето фаворизирајќи ги етничките Албанци, и дека албанскиот елемент во државата е нелојален и дестабилизирачки, кој наеднаш го загрозува територијалниот интегритет во државата. Додека кај етничките Албанци постои незадоволство поради нивни колективни перцепции дека многу бавно се имплементира тој ист рамковен договор, но и дека македонското општество премногу се етноцентризира (особено со проектот - Скопје 2014), и дека перманентно ги игнорира нејзините идентитети и особености.

За жал во Р. Македонија етноцентристичкиот популизам најчесто е супститут за недостаток на професионален и морален капацитет кај нејзините политичари и водачи, но и како супститут за неосстварувањето на бројните мегаломански ветувања од страна на политички водачи.

Република Македонија има загубено многу години е енергија поради манипулации и инструментализации на меѓуетнички план. Најголемиот број политичари во државата, брзото градење или зајакнување на својата политичка кариера го правеле повикувајќи се на потребата од спасување на наводно

²²⁴ Пример за ова за состојбите со правата на човекот е Естонија, Молдавија и поранешна Југославија (особено во Хрватска и во Босна и Херцеговина)

²²⁵ Во нормативниот дел, Уставот на Република Македонија не ја користи стандардната терминологија "малцинство" предвидена од повеќето меѓународни акти во доменот на слободите и правата на човекот, туку Уставот ја користи општата формулација која важи за сите етнички општества и групи во државата – "етнички заедници".

²²⁶ Во рамките на Советот на Европа во 1994 година, е усвоена Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства (потпишана во 1995 година).

²²⁷ Поранешниот премиер на Република Македонија, Никола Груевски при секое поставување на каментемелник или инаугурација на јавен објект редовно обезбедувал присуство на претставник на МПЦ, игнорирајќи ги другите верски заедници во државата што мошне негативно се чувствуваше во јавноста.

загрозени национални интереси. Тие често се натпреварувале во тоа кој ќе биде најгромогласниот и најуспешниот "спасител" на таквите интереси на нацијата. Понекогаш дури свесно создавале контролирани меѓуетнички тензии за да создадат привид дека нешто работат и решаваат. Значи, тие исти политичари или водачи истовремено самите себе се ставиле во улога и на потпалувач и на пожарникар.

На политичките елити им е полесно да ги злоупотребуваат, инструментализират и манипулират етничките реалности, отколку да пристапуваат одговорно кон нив. Влошувањето на меѓуетничката атмосфера претставува опасна детонација за државата и регионот. Во услови на сеуште не дооформено стабилно позитивно мислење кај нашите граѓани по прашањето на меѓуетничките односи и во услови кога во државата има недоволна економска и социјална состојба, многу е лесно да се урива и таа мала постојна доза на меѓуетничка кохезија. Анализите покажуваат дека кај нас за релативно кратко време (особено кога ќе се случи некој инцидент), е можно перцепциите на граѓаните по прашањето на меѓуетничката толеранција да се променат или да варираат со голема динамика од една до друга крајност (од многу добри до многу лоши).

Во меѓуетничките средини често се случува лошата економска и социјална состојба во државата во голема мера да ги потхранува предрасудите, стереотипите и фрустрациите меѓу етничките и верските заедници. Економските и социјалните проблеми сами по себе произведуваат политички тензии, а дополнително во комбинација со меѓуетничките проблеми тензиите повеќекратно растат и се зголемуваат, а со тоа расте и колективното незадоволство и агресивноста.

Треба да се напомене дека во глобала одвоеното образование детерминира состојба на етничка сегрегација и на меѓусебното одалечување на помладите генерации. Тоа може да предизвикува состојба на понатамошно ослабнување на комуникацијата меѓу различните етнички заедници во државата. Тоа би значело младите да се одалечуваат во однос на нивните колективни размислувања, нивните специфични култури и однесувања, што во суштина е во колизија со потребните меѓуетничките кохезивни процеси.

ЗАКЛУЧОК

Во Република Македонија бројни политички структури се склони да манипулираат со меѓуетничките односи создавајќи негативна енергија која ја користат како средство за борба за власт. За жал во Р.М, етноцентристичкиот популизам најчесто е супститут за недостаток на професионален и морален капацитет кај нејзините политичари и водачи, но и како супститут за неостварувањето на бројните мегаломански ветувања од страна на политичките водачи.

Во сферата на меѓуетничките односи е потребна елаборирана стратегија која би претпоставувало собирање на сите досегашни истражувања на проблемот во рамките на научниот и невладиниот сектор и која би опфатила:

- подготвување на оперативна програма за развојот на меѓуетничките односи со јасна определена цел, начинот и динамиката за решавање на секој одделен проблем врз основа на важечки европски стандарди;
- етаблирање на одредено тело или сектор (со значајно присуство и на невладиниот сектор) во кое би се координирале сите активности со цел следење и подобрување на состојбата во меѓуетничката сфера;
- институционализирање на мултикултурната реалност во сите функционални структури на општествениот јавен па и приватен општествен живот (медиумите, настаните, манифестациите, рекламите итн);
- потребно е општеството да "диши" соодветно својата мултиетничка реалност. Треба да се поттикне активното учество на учениците во културно-уметничките и спортските активности организирани во различни средини;
- потребно е во континуитет да се спроведува позитивна медиумска кампања кај младите, за значењето на добрите меѓуетнички односи за општиот развој на државата. Тоа ќе допринесе граѓаните помасовно да сфатат дека мултикултурата не е хендикеп туку богатство на државата;
- потребна е соодветна граѓанско организирање и свест која би се спротиставувал на обидите за политичка манипулација и злоупотреба од страна на политичките елити и медиумите. Тука особено важна улога треба да игра невладиниот сектор;

- потребен е подинамичен економски развој а со тоа и поадекватно решавање на социјалните проблеми како главен столб за еден одржлив развој. Тоа е можно само при реално свртување на институциите на системот кон евроатлантските интегративни процеси.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Alan Phillips & Allan Rosas, The Universal Rights of Ethnic Minority II Edition, 2004, Remarque Institute of the New York University, Charles Stewart Mott Fondation, Danish Center for Human Rights;
- [2] Budislav Vukas., Etnicke manjine i medjunarodni odnosi, Zagreb, 1978;
- [3] Dimitris Christopoulos, La question de la protection des minorities dans un ordre public evropen (Universite de Robert Schuman, Institut d'etudes politique, 1992;
- [4] Juraj Andrassy., Medjunarodno pravo, Zagreb 1987;
- [5] Smilja Avramov, Milenko Kreća., Medjunarodno javno pravo, Beograd, 2003;